

Marlène Dumas *Black drawings* (1991)

Donker

Vannacht heb ik buiten geslapen. Op de grens van bos en weiland had ik tussen twee bomen mijn hangmat van vederlichte parachutestof opgehangen. Het beloofde een heldere en koude nacht te worden, dus ik had mij goed voorbereid: met een schapenvacht onder mijn donzen mummieslaapzak, en zelf goed ingepakt in merinowollen ondergoed, met sokken aan, een muts en een warme kruik. Het had een tijdje geduurd voordat ik eindelijk de moed vatte om 's avonds het donker in te stappen, het bos in achter mijn tijdelijke schrijfhuis, over een klein paadje naar de plek waar ik eerder al de touwen aan een berk en een beuk had bevestigd. Toen ik het plan maakte dacht ik toch een stuk lichter over deze actie. Maar daar lag ik dan uiteindelijk in wat ik had voorzien als muisstil en aardedonker. Het duurde niet lang voordat ik erachter kwam dat het helemaal niet donker was. Er waren veel sterren en zelfs een halve maan. En ook toen het later bewolkt werd zag ik nog van alles om me heen, de schaduwen waren talrijk, een keur aan grijsinten sierde de lucht. Luisterend naar de nacht hoorde ik ook van alles: de wind, dwarrelende

blaadjes op mijn dek, en muisjes waarschijnlijk.

Waar was ik nou bang voor geweest?

Veel mensen hebben in deze tijd last van de donkere dagen. We worden gedwongen veel binnen te zijn. Vanwege het winterse weer, en dit jaar nog eens extra door de coronamaatregelen. En ook de kerst zonder vertier lokt niet. Er wordt al vooruitgekeken naar voorbij de kortste dag. De weermannen en -vrouwen doen hun best om toch zoveel mogelijk zon te (laten) zien.

Van mijn stille leermeester Jaap Voigt (die mij ook indirect heeft aangezet tot het schrijven van deze vignettenserie) leerde ik om het verlangen naar buiten en het licht enerzijds, en de weerzin tegen het donker en naar binnen moeten anderzijds, in het perspectief te zien van de menselijke ontwikkeling.

In het voorjaar en de zomer worden we als vanzelf naar buiten gelokt. Net zoals de bomen en planten uitlopen, de bloemen uitbundig bloeien en de vogels zich te barsten zingen, gaan ook wij in de lente uit ons dak. Het is vaak een drukke tijd, met veel voelbare energie en levenslust. De meeste mensen die ik ken vinden dit veruit

de allerfijnste tijd van het jaar. De herfst en met name de winter voelen heel anders aan. Als de natuur stil komt te liggen, de dagen korten en het kouder wordt, moeten we ons naar binnen verplaatsen. In fysieke zin redden we ons dan meestal heel goed. We maken onze huizen gezellig met lichtjes en omringen ons met warmte en *comfort food*. Maar in jezelf naar binnen keren, de donkere kant van jezelf onder ogen komen, misschien de leegte daarin betreden en de stilte ervaren, blijkt voor velen veel moeilijker. Terwijl ook die plek om verlichting vraagt. Van binnenuit.

Toen ik zelf in een duistere periode van mijn leven was heb ik veel geleerd van het levensgrote werk *Black Drawings* van Marlène Dumas. Het hangt in museum de Pont aan een ruwe muur van wat eens een wolfabriek was. In 111 geschilderde portretjes (en een stuk leisteen) confronteert de kunstenaar ons met de eindeloze variatie van wat wij in één woord 'zwart' plegen te noemen. Ik werd er lang geleden op geattendeerd door de kunsthistoricus Henk van Os in een inmiddels vergeten televisieprogramma. Hij wees erop dat alles wat witte mensen maken van zwarte mensen een vertekend beeld is. Dat wat wij 'zwart' noemen niet alleen de reductie is van een eindeloze variatie in kleur, maar ook alle andere verschillen tussen mensen tekort doet. Ik wende mezelf een tijd lang aan om regelmatig een kwartiertje voor dat immense werk plaats te nemen. En na al die jaren ben ik nog steeds volstrekt niet in staat om mijn neiging te negeren om de dingen op één hoop te gooien, om hetzelfde te willen zien in plaats van verschillen, de ander onder ogen te komen, de vreemdeling, die ik ook voor mijzelf ben.

Dat ik er nog een andere oefening aan waagde zegt iets over mijn verlangen om het duister te leren kennen. In 2015 stond

ik in het Haags Gemeentemuseum voor het indringende donkere werk 'Zonder titel' (1969) van Mark Rothko. Het is bekend van zijn schilderijen dat je er dicht op moet staan, je er als het ware door moet laten inzuigen. Dat deed ik en heel langzaam, zag ik, door mijn van het staren maar ook van ontroering tranende ogen heen, schaduwen verschijnen in dat donkere werk, en lichtte er in de zwarte verf iets ondefinieerbaar teers op.

Helaas is het onmogelijk om dat op een foto van het werk te zien. Dat maakt er toch weer één zwart vlak van. Vandaar dat ik die foto niet boven deze tekst heb geplaatst – maar raad ik iedereen aan om als je de kans hebt dit werk eens te gaan zien. In plaats daarvan zien jullie een beeld van mijn eigen nachtelijke exercitie.

Dat werd trouwens toch nog een heel avontuur. Midden in de nacht schrok ik wakker van regendruppels op mijn gezicht. Ik keek het even aan, maar moest toen het menens werd, toch halsoverkop opbreken. Slaapdronken liep ik in de regen met mijn boeltje weer terug door het donkere bos. Maar iets in mij lichtte op: hier zou ik de volgende dag een vignetje over schrijven! Zo gezegd, zo gedaan. Maar 'm versturen, ho maar. Geen bereik vanuit mijn schrijfhuis. Ik bleek in een zogenaamde 'witte vlek' te zitten. Een karig appje ging nog wel, maar verder nauwelijks internetbereik in de wijde omgeving. Ja, dat bestaat nog.

Zo werd ik gedwongen opnieuw binnen te blijven. En de stilte uit te zitten. En ik dacht aan de woorden van Ede Staal: *'t Het nog nooit, nog nooit zo donker west. Of 't wer altied wel weer licht.*

Morgen kom ik na drie weken mijn schrijfhol weer uit en ga ik de wereld weer in.

Heb ik dan iets gemist?